

'מרבח אני כסות סומא שישנה בראייה אצל אחרים ומוציא אני כסות לילה שאינה בראייה אצל אחרים' — אעפ"י שיש סברה הפכית; כסות לילה ישנה בראייה ביום אבל כסות סומא אינה בראייה אצלו כלל. [ובשלמא לשיטת הסוברים שהכל תלוי ביעוד הבגד, אם הוא מיועד רק ללילה פטור ואם מיועד ליום חייב, יש לפרש שכסות לילה אינה בראייה כלל, שהרי ביום אין לובשים אותה, אבל לפי הסוברים שהכל תלוי בזמן הלבישה בפועל, הרי אותו בגד פטור בלילה הגם שישנו בראייה ביום] — כן העיר בשפת אמת. וצריך לומר שמכל מקום מסתבר למעט מ'וראתם אותו' זמן שאינו בראיה דהיינו לילה, שאין שם ראייה בבגד זה כלל, מאשר למעט בגד של אדם שאין בו ראייה. (וע"ע 'לקוטי תורה' — שיר השירים מא, ג; 'חדש האביב' כאן). וראה עוד אריכות במהלך הסוגיא ובדרש המקראות — בשו"ת אגרות משה או"ח ח"א ג.

'אמר אביי רבי שמעון בן אלעזר וסומכוס אמרו דבר אחד...' — הרבה ראשונים מפרשים, דלא כרש"י, שהכוונה להוציא מדעת חכמים הסוברים (ע' בסוכה יב) שגם חוטים שאינם מקבלים טומאה, כגון קודם הטוויה, או חוטים העשויים משאר מינים היוצאים מן העץ שאינם של פשתים — אין מסככים בהם, אם משום גזרה דרבנן אם משום שאינם נחשבים 'גידולי קרקע'. ואמר אביי שרבי שמעון בן אלעזר וסומכוס שניהם הולכים בשיטה אחת, שאין פסול לסכך אלא אם מיטמא בנגעים, אבל דבר שאינו מקבל טומאה — כשר. (ע"ע שפת אמת בבאור פרש"י).

— כך דרכו של אביי במקומות רבים בש"ס, להעמיד בשיטה אחת מספר חכמים, וכמדומה שלא מצינו חכם אחר בתלמוד שמעמיד בשיטה בכל כך הרבה מקומות כאביי — ראה במצוין בבבא-בתרא עח.

דף כח

הערות ובאורים בפשט

'השתא עור בהמה טהורה לא מטמא, עור בהמה טמאה מיבעיא?' — הלא אפילו עור בהמה טהורה שודאי היה במשכן — עורות אילים מאדמים — אינו בכלל 'אהל' וטהור, כל שכן עור בהמה טמאה שאין ברור אם היה במשכן, ודאי יהא טהור. (עפ"י רשב"א. ועריטב"א).

'מקיש עליון לתחתון מה תחתון קרוי אהל אף עליון קרוי אהל' — כי כל פירוט הדברים בכתוב זה מיותר, ובא לדרשה, להקיש את כולם אהדדי. ('חדושי הר"ן')

'אמר רב יוסף מאי תיבעי ליה, תנינא, לא הוכשרו...' — ברייתא היא אלא שהיתה שגורה בבית המדרש, ומשום כך מתמה מה ספק יש בדבר הלא שנינו זאת. (רישב"א)

'ודומה כמין תלא אילן — והא תלא אילן טמא הוא?' — נראה שהמקשה סבר, מכך שלא אמר 'ודומה כמין עור תלא אילן' משמע כוונתו שהתחש דומה בסימניו לתלא אילן, שיש לו סימני טומאה כמוהו. (חדש האביב)

'עור בהמה טמאה ושלקה ביד כהן...' — לפרש"י למדנו כאן שני דברים שונים; עור בהמה טמאה מטמא בנגעים, וגם בגד שנטמא לאחר שבא ליד כהן — טמא. ואם תאמר כיצד למדים שני דברים מיתור ב' של בעור? יש לומר, הואיל ומסברה שורת הדין שאין לחלק בדבר זה כלל, משום כך נלמדים שניהם ביתור כל-דהו, כי שקולים הם ויבואו שניהם. (ריטב"א).

אכן הרי"ד (בתוספותיו) כתב שיש לגרוס 'שילקה ביד כהן' ופירושו, ריבה עור בהמה טמאה שגם הוא ילקה ביד כהן וייטמא בטומאת נגעים.

(ע"ב) 'ואלא הא דתני רב יוסף לא הוכשרו במלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד — למאי הלכתא?...?' — רש"י פרש: מה משמיענו רב יוסף והלא מאי דהוה הוה, אם לא בא להשמיענו הלכה.

והרמב"ן דחה זאת, הלא בהמשך הסוגיא הגמרא דנה אודות תחש שהיה בימי משה, אם היה מין טהור או טמא, ואם כן הלא אפשר שרב יוסף משמיענו זאת. ופרש הרמב"ן (והרשב"א וב'חדושי הר"ן). וכ"מ בתוס', שמלשון רב יוסף 'לא הוכשרו...' משמע שבא להשמיענו הלכה, שאם לא כן, היה לו לומר 'תחש שהיה בימי משה — בריה טהורה היא'.

(ב'הר צב"י) כתב לתרץ פירוש רש"י, שקושית הגמרא בדוקא על רב יוסף, כי הוא לשיטתו במקומות אחרים (סנהדרין נא: וזבחים מח) מתמא 'הלכתא למשיחא?!' ואם כן ודאי רב יוסף עצמו לא דיבר במה שהיה אלא אם יש לו נפקותא הלכתית. אבל הגמרא עצמה אכן אינה נמנעת מלדון במה שהיה בעבר, הגם שאין בו נפקותא.

'אלא לעורן. והאמר אביי שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני?... — הקשה הגרעק"א, הלא יש לתרץ שדברי רב יוסף נצרכים לעור תפלה של יד, שאין בה שי"ן? וכתב הרש"ש לישב (וכ"ה בהר צב"י. וע' גם בשפת אמת), משום שנאמר והיו לטטפת בין עיניך ודרשו (במנחות לו.) כל זמן שבין עיניך יהיו שתים — הרי שהוקשו אהדדי תפלין של יד ושל ראש. אלא שלכאורה תלוי הדבר במחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה (במכות יא.), האם מועיל הקש לדינים הבאים מהלכה למשה מסיני. (וראה עוד ב'מאור ישראל').

(יש להעיר מדברי הרמב"ן (המובאים בסמוך), שצייד לחלק בין רצועות של ראש לשל-יד. וצריך לומר שלא הוקשו אלא התפלין עצמן ולא הרצועות).

עוד יש לתרץ: אכן בתחילה יכלה הגמרא לתרץ כן, אך לפי מה שאמרו בהמשך שאפילו תפירות הבתים צריכות שיהיו ממין טהור מהלכה למשה מסיני, אם כן כל שכן שהבתים עצמם צריכים שיהיו ממין טהור מהלכה למשה מסיני. [ואין זה בכלל 'אין דנים קל-וחומר מהלכה' — כי גילוי מלתא בעלמא הוא]. אלא שלא רצה התלמוד להאריך בכל זה.

ולפי זה יוצא שגם תפלין של יד צריכות להיות מבהמה טהורה מהלכה, ולא כמו שכתב הפריי-מגדים (בפתיחתו להלכות תפלין) שהוא מדרבנן בעלמא — כי לפי זה קשה מדוע לא תרצו בגמרא שרב יוסף דיבר על עור של תפלין של יד. ולאור האמור, כל ספק שנולד בעור הבתים אם הוא טהור — יש להחמיר בו כשאר ספקא דאוריתא. (עפ"י באור הלכה לב, לו ד"ה טהורים).

'הא נמי הלכה למשה מסיני היא דתניא תפילין מרובעות הל"מ, נכרכות בשערן ונתפרות בגידן' — כלומר ההלכה היא שיהיו נתפרות ונכרכות בשערן ובגידן דוקא, מה הם מין טהור, אף השער והגידים ממין טהור. (שפת אמת עפ"י רש"י, ועוד. וע"ע אבני נזר אה"ע שלב, ג).

'אלא לרצועות... נהי דגמירי שחורות, טהורות מי גמירי' — ואם תאמר, הלא הלכה למשה מסיני היא, לקשור הרצועות כצורת דל"ת ויו"ד, ואם כן הואיל והשם כתוב ברצועות צריך שיהיו 'מן המותר בפיד', כמו שאמרו לענין שי"ן של תפלין?

— אפשר שהכוונה כאן על הרצועות של יד, כי עיקר קשר של תפלין הלכה למשה מסיני — קשר של ראש, שיש בו רובו של שם, [וכמו שאמרו על וראית את אחרי — מלמד שהראהו הקב"ה למשה קשר של תפלין. וכן וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך — אלו תפלין שבראש]. וצריך עיון.

ואפשר, שי"ן שהיא כתובה וקיימת, הרי היא כתורת ה', ואילו דל"ת ויו"ד שקשרים הן ואינן כתב — לא. (רמב"ן). וכן תירץ הרשב"א, כתירוץ האחרון. וכ"כ הריטב"א, ע"ש).

והתוס' (להלן סב. ובכמה מקומות) כתבו שרק השי"ן הלכה למשה מסיני, ולא קשר הדל"ת והיו"ד. (ע' בשפת אמת תירוץ נוסף. עוד בכללות הענין, ובעיקר דינא דרב יוסף, אם הוא כלול בהלכה למשה מסיני, או בקרא דלמען תהיה תורת ה' בפיד' — ע' בשו"ת משיב דבר ח"א סוס"י ד; ברכת מרדכי ח"א יז).

'אמר ר' אלעא אמר רבי שמעון בן לקיש: אומר היה רבי מאיר...' — ע' מגדים חדשים כאן שהעיר על לשון זו 'אומר היה רבי מאיר', 'היה רבי מאיר אומר' (שמורה על כך שהיה הדבר שגור בפיו. 'בן יהודע') מהרבה מקומות בש"ס — 'ובלי ספק שיש דברים בגו בטעם שינוי הלשון אצל רבי מאיר, וכעת לא ידעתי ולא ראיתי מי שהרגיש בזה'.

'מדקאמר קרן אחת היתה לו במצחו שמע מינה טהור היה, דאמר רב יהודה: שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היתה לו במצחו שנאמר ותיטב לה' משור פר מקרן מפריס' — יש לפרש: מפסוק זה סמכו בתוספתא (חולין ג) שכל שיש לו קרנים אין צריך לשאול על הטלפים, כלומר, ודאי יש לו סימני טהרה (כפירוש ריב"ם). זכר לדבר מהכתוב מקרן — מפריס. [אפשר שדרש מזה שכתוב 'מפריס' ללא ו' החיבור, לרמזו שמ'מקרן' ידענו ש'מפריס', כי אין זה בלא זה], ואם כן גם התחש שהיה לו קרן, ודאי יש לו סימני טהרה. (עפ"י אור שמח — מאכלות אסורות א,ב. וקרוב לפירוש התוס' בחולין נט:).

'כיון דאיכא קרש דמין חיה הוא ולית ליה אלא חדא קרן' — על זיהוים של ה'קרש' וה'תחש' ע' במובא בחולין נט. וראה עוד במהדורת הרב שטינזליץ שליט"א.

'שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היתה לו במצחו...' — ע' תורת חיים חולין ס; ובמובא בנספח שבסוף כרל לה.

'מסיקין בכלים' — כגון שאין לו עצים לצורך תבשילו, שאם לא כן עבר משום בל תשחית (אחרונים. מובא במשנה ברורה תקא סק"ח)

רבי מאיר יש מקום לומר שהלכה כרבי יהודה — ע' חזון איש נגעים א.יח. ומכל מקום כתבו אחרונים להחמיר (לענין מקוואות) לחוש לדעת רש"י שהפשתן קודם טויה מקבל טומאת נגעים (ע' זכר יצחק נו,ג; אגרות משה יו"ד ח"א קטו,ג).

ג. חומר בנגעים מבשרצים, ששתי וערב מטמאים בנגעים ולא בשרצים. חומר בשרצים, שהשרץ מטמא בכעדשה ואילו הנגע בכגריס. [וכן כלים מטמאים בשרצים ולא בבגדים, וכן בגד צבוע או בגד נכרי. עתוס']. ולדעה אחת (הנ"ל), בגדים משאר מינים מלבד צמר ופשתים מקבלים טומאת שרצים בשלשה על שלשה טפחים, אך לא טומאת נגעים. הרמב"ן (ועוד) כתב שלדעת רבא, כעדשה בשרץ אינה חומרה על נגעים, לפי שיש בעדשה גם עובי, ואם תיחתך ותירקע ותישטח, היתה יותר מכגריס. פשוטי כלי עור, מטמאים בנגעים ולא בשרצים (תוס' כח: ואפשר שכן גם דעת הרמב"ם — ע' משנה למלך הל' טומאת צרעת יג,ד; יד דוד). ובגד שאינו טווי וארוג, יש אומרים שמיטמא במת ובשרץ אבל בנגעים טהור. וי"א שאף במת ושרץ אינו מיטמא (ע' להלן נו: ובתוס' ובר"ן).

ד. חוטי פשתן, אף על פי שאינם מקבלים טומאת-מגע, הרי הם מטמאים בנגעים, הואיל וכן אין מסככים בהם, והמסכך בהם — סוכתו פסולה (רבי שמעון בן אלעזר; סומכוס. ואפשר שיש רבנן החולקים וסוברים שדבר שאינו טמא אלא בנגעים — מסככים בו. ע' תוס' סוכה יב סע"ב).

א. חוטים (סיבים) לפני טויתם — מרש"י מבואר שמקבלים טומאה דאוריתא (עכ"פ לאחר שנידוכו ונופצו ונתלבנו), ואם כן הסוכה פסולה מן התורה. התוס' סוברים שקודם טויה אינה פסולה אלא מדרבנן (בדייק ונפיץ), גזרה אטו אחר טויה. [ולרבי יהודה אינה פסולה מדאוריתא אלא משיתלבנו לאחר הטויה, ולשיטתו אין לפסול אף מדרבנן קודם טויה, אך אפשר שלאחר הטויה וקודם הליבון פסולה מדרבנן. עפ"י תוס' סוכה יב:].

וברמב"ן (ובריטב"א וב'חדושי הר"ן ועוד) מבואר שלפי סומכוס אין פסול אלא הטווי אבל קודם שנטווה — כשר לסיכוך. ואולם חכמים (ע' סוכה יב) חולקים ופוסלים אף קודם הטויה, ואפילו בשאר מינים, ואעפ"י שאינם מקבלים טומאה, אפשר מדרבנן ואפשר מדאוריתא — כי אינם נחשבים 'גידולי קרקע' (ע' רשב"א; רמב"ם סוכה ה,ד).

ב. גם חוטים שאינם מטמאים בנגעים, כגון של בגדי עכו"ם — פסולים לסיכוך, כי העיקר שהדבר בעצמו ראוי להיטמא (זכר יצחק נו,ג).

דפים כז — כח

- לט. א. אלו סוגי אהלים מקבלים טומאה מן המת הנמצא תחתם, ואלו אינם מקבלים?
ב. האם עור בהמה טמא מקבל טומאת שרצים או טומאת נגעים?
ג. המכסה (/ המכסים) שהיה במשכן ממעל ליריעות העזים — ממה היה עשוי? מהו התחש שהיה בימי משה?
ד. האם כשר לעשות תפלין (פרשיות, בתים, רצועות, שער וגידים) ממינים שאינם כשרים לאכילה?

א. האהל המאהיל על המת מקבל טומאת שבעה. (והזה על האהל). ולמדו חכמים שהאהל העשוי מדבר היוצא מן העץ אינו מקבל טומאה אלא פשתן. (אהל — אהל ממשכן). וכן אהל העשוי מנוצה (= שער) של עזים או מעורות בהמה, ואפילו עורות בהמה טמאה — מקבל טומאה. (ממשכן. ובהמה טמאה למד רבא מברניש ב'קל-וחומר' מנוצה של עזים).
חוטי שתי וערב אינם מקבלים טומאת אהלים.

א. במה דברים אמורים — כשהאהל מחובר לקרקע, אבל אהל התלוש — כל בגד או כלי מקבל טומאה (תוס'; רמב"ן. ואם אינו 'כלי' — נראה שאינו מקבל טומאה אלא פשתן, אבל כגון פשוטי כלי עץ אינם מקבלים טומאת אהלים אפילו הם תלושים. עפ"י רא"ש כלים כו, א; משנה למלך ושפת אמת). ואילו הרשב"א צדד לומר שאפילו לא חיברו לקרקע, [דומיא דמשכן שלא היה מחובר], לא נטמא האהל מלבד פשתן, כיון שייחדו לאהל בטל מתורת בגד. (ו"א כן גם בדעת הרמב"ם — ע' 'חרושי הגר"ח' בענין אהל זרוק). וכן נקט הריטב"א, והוסיף שאם הוא מחובר לקרקע אינו מיטמא כלל, אפילו אהל פשתן.

ב. אהל העשוי מבגדים שאינם מצמר או פשתים ואינם יוצאים מן העץ — בתוס' מבואר שסדינים של משי אינם מקבלים טומאה. ואולם בראב"ד (טו"מ ה, יב) יש לדייק שרק מינים היוצאים מן העץ נתמעטו, ולא שאר בגדים (ע' שפת אמת).

אהל העשוי מעצם או ממתכת — טהור. רמב"ם — טו"מ ה, יב. ומשמע מדבריו שדוקא באהל שאינו כלי, אבל כלי עץ או שאר מינים המאהילים על המת — מקבלים טומאה.

ג. שיעור אהל לענין טומאת אהלים — לדעת הרמב"ם הוא טפה, כשיעור אהל להביא טומאה ולחוץ בפני הטומאה — מלבד בכלים תלושים מעל המת, שמביאים טומאה על עצמם בכל שהו. ולדעת הגר"א אף אהל מחובר מקבל טומאת אהלים בכל שהו. עפ"י חו"א כלים לב, ב). ולענין הבאת טומאה על ידי האהל לדבר אחר הנתון תחתיו — כל המינים מביאים את הטומאה. (קל וחומר ממצורע. ספרא; מובא ברש"י ועוד).

ד. לענין חציצת טומאה — התוס' נקטו שאהל של פשתן שהוא טמא, ודאי אינו חוצץ בפני הטומאה. (וכן משמע בראב"ד — טומאת מת ה, יב. וע' משנה למלך). ואולם הר"ש (אהלות ז, ב; ה, א. ומובא בריטב"א כאן) סובר שכך קבלו חכמים, שאעפ"י שהאהל נטמא, יהא חוצץ בפני הטומאה. וע"ע: משנה אחרונה אהלות ז, ב; שפת אמת כאן; חוון איש אהלות ח ס"ק ג ד יג; בית ישי קלו.

ב. עור בהמה טמאה מטמא בנגעים (או בעור) ובשרצים (או בעור).

פשוטי כלי עור מטמאים בנגעים ולא בשרצים (תוס'). ויש אומרים כן גם בדעת הרמב"ם — ע' משנה למלך הל' טומאת צרעת יג, ד; יד דוד).

ג. רבי יהודה אומר: שני מכסאות היו, אחד של עורות אילים מאדמים ואחד של עורות תחשים. (וכן מורים טעמי הנגינה. ע' עלה יונה עמ' קכד). רבי נחמיה אומר: מכסה אחד היה ודומה ל'תלא אילן' (מין חיה המנומרת בגוונים).

אמר ר' אלעא אמר רבי שמעון בן לקיש: אומר היה רבי מאיר, תחש שהיה בימי משה בריה בפני עצמה היה ולא הכריעו בה חכמים אם מין חיה היא או מין בהמה, וקרן אחת היתה לו במצחו ולפי שעה נודמן לו למשה ועשה ממנו משכן, ונגנו. מסקנת הגמרא שהיה מין טהור. (ובירושלמי נראה שנחלקו בדבר).